

מכבדו במותו - הרני כפרת משכבו

א. עד מתי אומרים הכ"מ.

ב. האם דוקא: באומר דבר הלכה משם אביו יאמר הכ"מ.

ג. אם מזכיר שם אביו - או מספר מעשי אביו האם יאמר הכ"מ.

ד. האם גם על אימו יאמר הכ"מ.

תנו רבנן מכבדו בחייו ומכבדו במותו... היה אומר דבר שמועה מפיו לא יאמר כך אמר אבא אלא כך אמר אבא מארי, **הרני כפרת משכבו**, ופרש"י עלי יבוא כל רע הראוי לבוא על נפשו ע"כ (קידושין ל"א:). וכן מצינו כעין לשון זה (מציין בגליון הש"ס שם ברפ"ב דנעים) ר' ישמעאל אומר, בני ישראל אני כפרתן. ופירש הברטנורה: כלומר כל העונש שראוי לבוא עליהן אני מקבל על עצמי כדי לכפר עליהן שהן בינוניים וממוצעים. וע"ע תויו"ט... כלומר כל רע לא תאונה לנפשו ואני כפרתן, ע"כ וע"ע לשון רש"י גמ' סוכה (דף כ.). בד"ה "הרני כפרת" עיי"ש, ולשון של הרני כפרת משכבו אומר הבן רק שנים עשר

חודש, ופרש"י: מכאן ואילך, כבר קבל מה שקבל שאין משפט רשעי ישראל בגיהנם אלא י"ב חדש ע"י וזו משנה מפורשת: אף הוא [ר"ע] היה אומר חמשה דברים של שנים עשר חדש... משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חדש שנאמר והיה מידי חדש בחדשו... וביאר הברטנורה: כשיבא חודש באותו החדש שמת בו יצא מגיהנם. ויבא להשתחוות לפני [ה'], ע"כ והתויו"ט שם עושה חלוקה אחרת לגבי סוגי הרשעים. וע"ע גמ' ר"ה (יז.). ומהרש"א שם, ומהרש"א גמ' שבת (ק"ג:). ד"ה ותחת כבודו עיי"ש

ופירש ה"מלאכת שלמה: משפט רשעים בגיהנם יב"ח... ובמשפט רשעים קמירי דכתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי, אבל אותם שיש בידם חילול ה' או שכפרו בעיקר ומשומדים ומסורות (מוסרים) אין דינם יב"ח דהנהו גיהנם כלה והם אינם כלים. ע"כ (משנה עדיות פ"ב - משנה ט')

וכך נפסקה ההלכה בשלחן ערוך: חייב לכבדו אפילו אחר מותו. כיצד היה אומר דבר שמועה מפיו אומר כך אמר אבא מארי הרני כפרת משכבו אם הוא תוך שנים עשר חדש. ואם הוא לאחר יב"ח אומר זכרונו לברכה: והוסיף הרמ"א ואין חילוק בין אם לאב בכל זה... (יו"ד סימן ר"מ ס"ט)

ויש להבין את דברי הרמ"א האם התוספת שכתב בא לחלוק על המחבר מרן השו"ע, או בא לבאר במש' השו"ע היה אומר "דבר שמועה", לאו דוקא שמועה שהיא הלכה, אלא אף סתם דיבור ולזה כ' הרמ"א ואין חילוק בין אם לאב, היינו כשם שדבר שמונה זו הלכה אין דרך לשמוע מהאמא אלא תסם שיחה, ה"ה לאב שגם בסתם שיחה יש לומר הרני כפרת משכבו תוך יב"ח.

מהו גדר דבר שמועה

יש לחקור בלשון הברייתא שנקטה היה אומר דבר שמועה מפיו, האם הפירוש דוקא שמועה שהיא דבר הלכה, או אף סתם שיחת חולין, הרואה לשון תוס' ר"י הזקן שם שכתב: דבר שמועה, הלכה ששמע מאביו. וודאי אין הדין באמו שאינו חייב לומר כך לא כפרה ולא זכרון, אלא כשאומר דבר הלכה ששמע ממנו כדקתנו היה אומר דבר שמועה מפיו.

אבל כשאומר בשמו מילי דעלמא אינו חייב לכבדו בדברים אלו, והיינו דקתנו בברייתא היה אומר דבר שמועה, ולא אמר היה דובר (היינו סתם דברי חולין) בשמו. וכן תבין דעת הרמב"ם ממרים (פ"ו - ה) שכי' היה אומר דבר שמועה כלשון הברייתא עכ"ל והמעין בדברי הרי"ף הרמב"ם רא"ש והטור כ"כ דבר שמועה כלשון הברייתא. המקור לפסקו של הרמ"א הוא "רבינו ירוחם" כפי שהביאו בס' "דרכי משה" (ויד' סי' רמ' אות ד') ואנו העתיק הלשון כפי שכתוב שם ב"רבינו ירוחם" מכבדו בחייו מכבדו במותו כיצד בחייו... ובמותו כיצד אם יאמר שום הלכה מפיו או שום דבר לא יאמר כך אמר אבא, אלא כך אמר אבא מארי הריני כפרת משכבו... (תולדות אדם וחווה - נתיב א' החלק הרביעי - עמ' ט"ו) שפתותיו ברר מללו שאין חילוק מה אמר בשם אביו אם הלכה או סתם דיבור יאמר הכ"מ.

ושם סיים בד"מ, כתב מהרי"ל בתשובה (סי' כ"ד) דאין לחלק בזה בין אב לאם וגם על אמו צריך לומר הכ"מ עכ"ל וא"כ לא כמשי' תוס' ר"י הזקן.

והלום ראה ראיתי בס' מורא הורים וכבודם (פיב-ה) שנגע במה שכתבתי לדקדק בעניין. וציין ללשון הגרי"ח זצ"ל בס' בן איש חי (שנה ב' פרשת שופטים סי"ד) שכי' בזה"ל חייב לכבד את אביו אחר מותו שאם הוא תוך, יב"ח לפטירתו כשמזכיר שם אביו יאמר הריני כפות משכבו... וכל דין זה נוהג גם באמו עכ"ל.

לשון הבא"ח קשה, כי לשון הברייתא והראשונים ולשון מרן להלכה הוא. "היה אומר דבר שמועה מפיו" ושמועה היינו הלכה. וא"כ אם רבי לא שנאה מנין להגרי"ח הלכה זו. וביותר תוספת לשונו "וכל דין זה נוהג גם באמו".

אלא ודאי שדברי הגרי"ח בבא"ח שרירין וקיימים ושואבים מדברי "רבינו ירוחם" שהביאם ה"דרכי משה" ופסקם להלכה בהגהותיו לשו"ע שכי' ואין חילוק בין אם לאב בכל זה.

וכ"שם הרהמ"ח שליט"א שמה שנקט הרמ"א על לשון מרן השו"ע ואין חילוק וכו' אין כוונתו לחלוק, אלא בא לבאר שמה שכתב מרן דבר שמועה זה לא דוקא. אלא ה"ה אם מזכירו סתם בלא בית המדרש. וסיועו מדברי רש"י בסוכה (כאן) בד"ה הריני כפרת שכי' וזלה"ה... ולשון כבוד הוא זה כשהוא מזכיר אביו או רבו לאחר מיתתו צ"ל כן, עכ"ל.

וממשי' מזכיר משמע שאפילו בלא שמועה צ"ל הכמ', ומדברי רש"י אלו למדים שדין הכמ' נאמר גם ברב, וכך נראה לדייק מלשון מרן בשלחן ערוך ב"ה כבוד רבו ות"ח (סי' רמ"ב-סב"ח) וזל"ש כשמזכיר רבו תוך יב"ח צריך לומר הכמ', עכ"ל ומקורו תשובת הרשב"ץ סי' קל"ב.

מזה שכי' בשלחן ערוך לשון מזכיר היינו אפילו בלא דבר שמועה צ"ל הכמ', ומאחר ודין רבו נלמד באביו א"כ פשוט שה"ה באביו הדין כן, ולא יהיה רבו שנלמד במקרה זה מאביו, חמור מאביו.

ולפי"ז נצטרך לומר שמה שכי' מרן בש"ע בדין אביו דבר שמועה זה לאו דוקא, ולישנא דברייתא נקט.

וכי' הרהמ"ח שם ודנתי בזה בפני מרן רבנו בן ציון אבא שאול (שליט"א) זצ"ל ואמר שכן הלכה שאפילו מזכירם סתם בלא דברי תורה צריך לומר הרנו כפורת משכבם.

וכן בשעת הדפסת הספר (שנת תשמ"ו) דנתי בזה בפני מרן רבנו יוסף שלום אלישיב שליט"א, ואמר שבאמת היה אפשר לומר שמה שכי' מרן דבר שמועה זה דוקא. ומשי' עליו הרמ"א ואין

חילוק בין אם לאב, כוונתו על אם שאומרת דבר שמועה, וכמו שמצינו אצל הסמ"ע שהביא כמה הלכות משם אימו.

אבל בפשטות להלכה נראה שאפילו אם מזכירים לאביו-ואמו בלא דבר שמועה אלא אמר, סתם אבי הלך, אבי אמר, וכן באימו, צריך לומר הריני כפרת משכבם וז"ל, מה שאמר מרן דבר שמועה זה לאו דווקא עכת"ד ועלף ליבי.

המורס והיוצא מדברנו, דאמירת הריני כפרת משכבו הנאמרת תוך יב"ח לפטירת אביו לאו דוקא באומר דבר שמועה זו הלכה או חידוש תורה אלא אף האומר והמזכיר שם אביו, כגון, אבי הלך, אבי אמר, וה"ה לאימו, כגון אימי הלכה, אמי קנתה, וכיוצא והוא תוך יב"ח יאמר הכמ', ואפשר להסביר בהיות מידת הדין מתוחה תוך יב"ח. אמירה זו הכמ'. פועלת ומעוררת את רגש הבן לעשות פעולות טובות שמשכבו של האבא יהיו במנוחה ושלוה, ולכן אף על שיחה או כשמזכיר שם אביו יאמר הכמ' והנלעד"כ.

